TEATR HÁM MUZÍKA

ҚОСЫҚШЫНЫҢ ДЕМ АЛЫЎ ЖОЛЛАРЫНДА СИЛЕКЕЙ ПЕРДЕЛЕРДИҢ РОЛИ

Балтаниязов Сарсенбай Айтмуратович – *профессор*
Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер ҳәм мәденият институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: қўшиқчи, товуш кучи, романс, диапазон, регистр, интонация, диафрагма, товуш пардаси.

Ключевые слова: певец, сила звука, романс, диапазон, регистр, интонация, диафрагма, голосовые связки.

Key words: singer, sound power, romance, range, register, intonation, diaphragm, vocal cords.

Даўыс аппаратының саламатлығы ушын, инсанның барлық дем алыў жолында турағын силекей перделерди күтиў үлкен әҳмийетке ийе. Даўыстың турақлы, жақсы шығыўы даўыс аппаратында, силекей перделер нормада ҳөлленгенде жүз береди. Қурғақлық, соның менен бирге, силекей қабаттың ҳәдден зыят ажыралыўы, әдетте даўысқа унамсыз тәсир етеди. Гейде оқыўшы мурынның тынымсыз ағыўы - мурын жутқыншағы, ерин ямаса жутқыншақ, трахея ямаса бронхының тырнаў айрықшалығы менен байланыслы. Соны да айтыў керек, бундай мүнәсибет нәтийжесинде даўыс аппараты әлбетте зыянланады ҳәм даўыстың раўажланыўы жүдә қыйын болады. Силекей перделердиң аўҳалы, даўыстың қәлиплесиўин бақлаўда пайдаланатуғын ишки қосық сезимлерине күшли тәсир етеди. Силекейдиң узақ ўақыт ажыралып жүриўи оқыўшының кейпиятына кери тәсирин тийгизеди ҳәм оқыўшыға күшли тәсир етеди. Бул, күтилмегенде, гриппп инфекциясын ямаса тымаўдан кейин, дем алыў жолларының силекей қабатының исиниўи менен бирге, оқыўшы көбинесе туўры қосық айтыў сезимлерин жоғалтады, ҳәм оларды тез арада тиклей алмайды. Қадағаламай исиў процеси менен қосық айтыўдан баслап, ол саў жағдайда болған сезимлерди табыўға умтылады. Сол себепли, даўыстың техникалық тәрептен жақсы раўажланбаған, кем раўажланған қосықшылар ушын шынығыўларды даўам еттириўден алдын, даўыс аппаратының саўлығын толық қайта тиклеўди күтиў жақсылаў болып табылады.

Мурынның тынымсыз ағыўы мурын жутқыншағы ҳәм жутқыншақты мудамы тырнаў арқалы келтирип шығарады, бул жерде суйықлық ағады. Бул силекей қабатты ҳәр қандай температура ҳәм басқа тәсирлерди сезгиш етеди.

Жоқары дем алыў жолларының силекей перделеринде олардың майданында микроскопиялық силекей болып, олар жымбырлап, бөз тәрепинен шығарылатуғын силекей қабатты жутқыншақ лимфа шеңбериниң қаптал тәрепине айдап шығарады. Бул жерде ол жутылады ямаса алып тасланады. Тап сол бронхлардан силекей пердени трахеяға жүргизетуғын жерге жаяды, жөтеледи, бул әсиресе азанғы ўақытта билинеди. Ызғар (нормал) ислейтуғын (мурынның силекей қабаты ҳаўаны патасламайды ҳәм ығаллайды, оны шаң ҳәм микроорганизмлерден тазалайды).

Исиў менен, силекей перделердиң жумысы бузылады. Силекей перделер қызарады, иседи ҳәм дәслеп таза шылымшықты ажыратып турады, соннан кейин олар қалың, ириңли сыпатқа ийе болады. Исиў жоғалғанда, бөлинип шыққан суйықлықтың қуйылыўы кемирек болады ҳәм көбинесе қурыйды, қабық пайда етеди. Исиўден кейин қурғақлық мудамы билинеди, себеби силекей бездиң жумысы тоқтай баслайды. Тек әсте-әстен олар нормал ислеўди баслайды.

Егер оқыўшыда силекей перделердиң исиўи ямаса олардың қалдық тәсири болса, яғный бул мембраналар нормал қарсылыққа ийе болмаса, ол ҳаўа арқалы тарқалатуғын ҳәр қыйлы жуқпалы кеселликлерге аңсат ғана бейим болады. Бундай оқыўшыларда грипп ямаса гүзли-бәҳәр тымаў сыяқлы кеселликлер аңсат ғана ушырайды. Бундай кеселликлер қосықшыны әдеттеги жумыс жағдайынан шығарып жибереди. Силекей қабатлардағы, даўыс аппаратындағы исиў шараятларын тез сапластырыў, олардың тәкирарланыўының алдын алыў керек. Әпиўайы ислейтуғын силекей перделер тымаў ҳәм гриппп инфекциясына қарсы турыўға жәрдем береди. Сол себепли оқытыўшы силекей кеселликлери болған студентлерди тезлик пенен шыпакерге жиберип, оқыўшының даўыс аппаратын нормал тәртипте болыўын тәмийинлеўи керек.

Силекей перделер ҳәр қыйлы унамсыз факторларға салыстырғанда көбирек шыдамлы

болыўы ушын арнаўлы гигиена қағый-даларына әмел қылыў керек. Биринши-ден, аўыз арқалы дем алыўдан сақланыў, мудамы мурын арқалы мүмкиншилиги барынша дем алыўыңыз керек. Әпиўайы дем алыў дем алыў жолларын шаң ҳәм мурынға түсетуғын инфекциялардан қорғайды. Мурыннан алын-ған дем менен ҳаўа ысынады ҳәм ығалланады. Биз жоқарыда айтып өткенимиздей, егер музыка фразаның дүзилиси пауза ямаса тыныш дем алыўдың басқа мүмкин-шиликлеринен пайдаланса, қосық айтқанда мурын арқалы дем алыўға ҳәрекет етиўимиз керек. Бирақ, сиз тез-тез мурын ҳәм аўыз арқалы дем аласыз, себеби қысқа ўақыт ишинде сиз көп ҳаўа жутыўыңыз шәрт.

Егер қосықшы илажы болса, қурғақ ҳәм шаңлы ханада кемирек болыўы керек, бул силекей қабатларды қурытады ҳәм исиўди келтирип шығарыўы мүмкин. Бул көбинесе сахнада қосық айтқанда бақланады, ол жерде ҳаўа шаң ҳәм туш пенен безетилген бояўлар менен патасланыўы мүмкин. Бундай жағдайларда, әсиресе, мурынның дем алыўына итибар бериў керек. Көбинесе қосықшының қурғақ силекей перделери пуў менен ысытылатуғын жаңа ханаға өтиў ўақтында пайда болады. Ҳәдден зыят ҳаўа қурғақлығы даўысқа зыян жеткизиўи мүмкин. Бундай жағдайларда ҳаўа ығаллығын арнаўлы түрде услап туратуғын қурылмалардан, әсбаплардан ямаса суў менен ысытатуғын радиаторлардан пайдаланыўға болады.

Боржоми түриндеги гидроксид суўы менен аўыз, мурын жутқыншағын үзликсиз түрде жуўып турыў пайдалы болады. Бул суў силекей қабатты жақсы жуўады, ҳәм силекей перделердиң нормал ислеўине үлес қосады.

Даўыс аппаратының нормал ислеўи ушын, таңлайда жайласқан қалқан тәризли без үлкен әҳмийетке ийе. Егер қалқан тәризли безде ириңли түтикшелер болса, ямаса исик болса, тезлик пенен фониатр врач пенен байланысыўыңыз шәрт. Қалқан тәризли бездиң көлеминиң үлкенлиги оны алып таслаўды зәрүр екенлигин көрсетпейди. Тек пүткил исиўди келтирип шығаратуғын қалқан тәризли безди пүткил денеге тәсир ететуғын ҳәм ҳәтте терапевт емлениўдиң барлық қуралларынан пайдаланғанда алып таслаў керек. Қосықшыдағы қалқан тәризли безди алып таслаў мәселесин тек тәжирийбели фониатр врач шешиўи керек.

Әдебиятлар

1. Барламов А.Е.Полная школьная пения. – М.: «Планета музыки», 2012 г.
2. Бризгалов И.С. Школа пения для баритона и баса. – Тошкен: Литературы и искусства им Гафура Гуляма, 1987 г.
3. Ризаева М.Становление молодого певца. – Т.: «Чулпон», 2003 г.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада қўшиқчиликда нафас олиш йўлларида шиллиқ пардаларнинг аҳамияти ҳақида малъумотлар келтирилган.

РЕЗЮМЕ. В статье приведена информация о значении слизистых оболочек дыхательных путей при пении.

SUMMARY. The article provides information about the importance of the mucous membranes of the respiratory tract during singing.